

การส่งเสริมพฤติกรรมเอื้อต่อสังคมในวัยเด็ก
ด้วยทฤษฎีการวางเงื่อนไขแบบการกระทำของ Skinner
และทฤษฎีการรู้คิดทางสังคมของ Bandura
The Promote of Prosocial Behavior in Childhood
with Operant Conditioning Theory and Social Cognitive Theory

อริวัฒน์ รัตนวงศ์แห่^{1*} และอรรวิช จารุกจาริต²

Athiwat Rattanawongkhae^{1*} and Agkawitch Jarukjareet²

บทคัดย่อ

พฤติกรรมเอื้อต่อสังคม คือ การกระทำของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อผู้อื่นหรือสังคมโดยรวม ด้วยความเต็มใจและไม่หวังผลประโยชน์ตอบแทน ได้แก่ การช่วยเหลือ การแบ่งปัน และการพลบโยน ซึ่งอาจทำให้บุคคลหรือกลุ่มบุคคลต้องเสียสละกำลังกาย ความคิด เวลา ทรัพย์สิน หรือบางครั้งอาจเสี่ยงต่อชีวิตของผู้กระทำได้ การส่งเสริมพฤติกรรมเอื้อต่อสังคมในวัยเด็ก สามารถประยุกต์การเรียนรู้จากการเสริมแรงของทฤษฎีการวางเงื่อนไขแบบการกระทำของ Skinner อาทิ หากเด็กแสดงพฤติกรรมเอื้อต่อสังคมแล้วได้รับการเสริมแรงจากบุคคลรอบข้าง อาทิ คำชม รางวัล เปี้ยอรรถกร การให้ทำกิจกรรมที่ชอบ ฯลฯ ย่อมทำให้มีพฤติกรรมเอื้อต่อสังคมเพิ่มมากขึ้น นอกจากนี้สามารถส่งเสริมพฤติกรรมเอื้อต่อสังคมผ่านการเรียนรู้จากตัวแบบด้วยทฤษฎีการรู้คิดทางสังคมของ Bandura โดยการสังเกตจากตัวแบบที่เป็นบุคคลที่มีชีวิต อาทิ พ่อแม่ ผู้ปกครอง ครูอาจารย์ ญาติพี่น้อง เพื่อนสนิท หรือตัวแบบที่เป็นสัญลักษณ์ผ่านทางสื่อต่าง ๆ หากตัวแบบเหล่านี้เป็นแบบอย่างของพฤติกรรมเอื้อต่อสังคมที่ดีแก่เด็ก จะทำให้มีโอกาสเกิดการเลียนแบบได้ง่าย นอกจากนี้ควรจัดประสบการณ์ให้เด็กได้พบกับตัวแบบที่ดี และมีการนำเสนอเรื่องราวของตัวแบบที่มีพฤติกรรมเอื้อต่อสังคมผ่านสื่อต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้แนวโน้มในอนาคตอาจมีการใช้เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์มาประยุกต์ในการส่งเสริมพฤติกรรมเอื้อต่อสังคมเพิ่มมากขึ้นด้วย

คำสำคัญ: การส่งเสริมพฤติกรรมเอื้อต่อสังคมในวัยเด็ก พฤติกรรมเอื้อต่อสังคม การช่วยเหลือ ทฤษฎีการวางเงื่อนไขแบบการกระทำ ทฤษฎีการรู้คิดทางสังคม

¹ อาจารย์ ดร. หัวหน้าสาขาวิชาจิตวิทยา คณะจิตวิทยา มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ รองคณบดีฝ่ายวิชาการ คณะจิตวิทยา มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต

*Corresponding author : e-mail: athiwat.rat@kbu.ac.th

Abstract

Prosocial behavior is the action of an individual or group of people that benefits others or society as a whole. With willingness and without expecting any benefit in return, including helping, sharing, and comforting. This may require a person or group of people to sacrifice their physical strength, thoughts, time, and property, or sometimes even risk the life of the perpetrator. Promoting prosocial behavior can be done by learning from reinforcement with Skinner's Operant conditioning theory, which states that if a childhood has prosocial behavior and receives reinforcement from those around him such as praise, rewards, token economy, favorite activities, etc., it will lead to Increased prosocial behavior. In addition can be done by learning from models in Bandura's social cognitive theory by observing living models such as parents, guardians, teachers, relatives, close friends, or symbolic models through various media. If these models are examples of good prosocial behavior for those around them, This will create an opportunity for easy imitation. In addition, experiences should be arranged for people to meet good models. And presenting stories of models with prosocial behavior through various media continuously. In the future, artificial intelligence technology may be increasingly used to promote prosocial behavior.

Keywords: Promote of Prosocial Behavior in Childhood, Prosocial Behavior, Helping behavior, Operant Conditioning Theory, Social Cognitive Theory

บทนำ

ในทศวรรษผ่านมามีสังคมมนุษย์ได้เจอกับวิกฤตการณ์ต่าง ๆ หลายครั้ง อาทิ ภัยพิบัติทางธรรมชาติ การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา (Coronaviruses) วิกฤตเศรษฐกิจทั่วโลก (Global Economic Crisis) นำมาซึ่งความสูญเสียทรัพยากรมนุษย์และเศรษฐกิจเป็นจำนวนมาก แต่อย่างไรก็ตาม มนุษย์สามารถผ่านพ้นวิกฤตการณ์เหล่านั้นมาได้ ด้วยความเห็นอกเห็นใจ การช่วยเหลือ แบ่งปัน และพลอยโยนซึ่งกันและกัน หรือที่เรียกว่าการมีพฤติกรรมเอื้อต่อสังคม (Prosocial Behavior)

พฤติกรรมเอื้อต่อสังคมมีจุดมุ่งหมายเพื่อช่วยเหลือผู้อื่นและสังคมโดยรวม เป็นการกระทำที่คำนึงถึงสิทธิ (Rights) ความรู้สึก (Feelings) และสวัสดิภาพ (Welfare) ของผู้อื่น (Cherry, 2022) อาจรวมถึงการกระทำและคุณลักษณะต่าง ๆ เช่น การแบ่งปัน (Sharing) การช่วยเหลือ (Helping) ความเมตตาปราณี (Compassion) การเห็นอกเห็นใจ (Sympathy) ความร่วมมือ (Cooperation) การร่วมรู้สึกหรือการรู้ซึ่งถึงความรู้สึกของผู้อื่น (Empathy) การแสดงความเคารพ (Respect) เป็นต้น (Larrieu and Mussen, 1986) และจากการศึกษาคุณลักษณะต่าง ๆ ที่สัมพันธ์กับพฤติกรรมเอื้อต่อสังคมของ Chopik, Brien and Konrath (2016) ที่ได้ศึกษาความแตกต่างของการให้ความสำคัญและมุมมองต่อการร่วมรู้สึก (Empathy) ใน 63 ประเทศทั่วโลก จากกลุ่ม

ตัวอย่างที่เป็นผู้ใหญ่ 104,365 คน พบว่า ประเทศที่มีการร่วมรู้สึกในระดับสูง จะมีระดับความเป็นคหิตรวมหมู่ (Collectivism) ความเป็นมิตร (Agreeableness) ความมีจิตสำนึก (Conscientiousness) การเห็นคุณค่าในตนเอง (Self-esteem) วุฒิภาวะทางอารมณ์ (Emotionality) ความสุขเชิงอัตวิสัย (Subjective well-being) และพฤติกรรมเอื้อต่อสังคม (Prosocial behavior) สูงขึ้นเช่นกัน นอกจากนี้พฤติกรรมเอื้อต่อสังคมอาจเป็นการกระทำที่เกิดจากการบริจาคนเล็ก ๆ น้อย ๆ ไปจนถึงการทำความดีที่ยิ่งใหญ่ อาจใช้เวลาเพียงชั่วครู่หรืออาจเป็นความพยายามที่ต้องใช้ระยะเวลายาวนาน อาจทำได้โดยไม่ต้องคิดไตร่ตรองมากหรือนิ่งถึงข้อดีข้อเสีย อาจเกิดขึ้นภายใต้สถานการณ์เฉพาะที่เป็นตัวกำหนด หรืออาจเกิดขึ้นจากลักษณะบุคลิกภาพของบุคคลนั้นได้เช่นกัน

พฤติกรรมเอื้อต่อสังคมเป็นคำที่ถูกนำมาใช้ครั้งแรกในช่วงปี ค.ศ. 1970 โดยนักสังคมวิทยาและนักพฤติกรรมศาสตร์ที่ให้ความสนใจเป็นอย่างมาก (Kruglanski and Stroebe, 2011) และยังเป็นที่น่าสนใจของนักวิชาการในหลากหลายสาขาวิชา อาทิ จิตวิทยา (psychology) มานุษยวิทยา (Anthropology) นิติวิทยาศาสตร์ (Forensic science) การจัดการ (Management) รัฐศาสตร์ (Political science) และการสาธารณสุข (Public health) (Ramkissooon, 2022) โดยในระยะแรกนักทฤษฎีหลายท่านได้โต้แย้งถึงประเด็นปัญหาที่ว่า พฤติกรรมเอื้อต่อสังคมเป็นสิ่งที่ติดตัวมาแต่กำเนิดหรือเกิดจากการเรียนรู้ของมนุษย์ ซึ่งนักมานุษยวิทยาและนักชีวสังคม มีความเชื่อว่า พฤติกรรมเอื้อต่อสังคมเป็นสิ่งที่ถูกกำหนดไว้โดยยีน (Gene) ของมนุษย์ และเป็นส่วนประกอบพื้นฐานตามธรรมชาติของมนุษย์ที่จะช่วยเหลือผู้อื่น เพื่อให้เผ่าพันธุ์นั้นยังคงอยู่ต่อไป ตรงข้ามกับนักจิตวิทยากลุ่มจิตวิเคราะห์และนักจิตวิทยาการเรียนรู้ทางสังคม ที่ได้แย้งว่า พฤติกรรมเอื้อต่อสังคมไม่ได้มาจากยีนหรือมีวิวัฒนาการมาจากในอดีตของมนุษย์ แต่พฤติกรรมดังกล่าวมาจากการได้มีประสบการณ์กับตัวแทนของสังคมกลุ่มต่าง ๆ (ครอบครัว เพื่อน ครูอาจารย์ ญาติพี่น้อง เป็นต้น) สำหรับนักจิตวิทยาพัฒนาการทางสติปัญญาเห็นด้วยกับแนวความคิดดังกล่าวและกล่าวว่าเพิ่มเติมว่า รูปแบบหรือความถี่ในการกระทำพฤติกรรมเอื้อต่อสังคมนั้น (โดยเฉพาะของเด็ก) จะขึ้นอยู่กับทักษะทางความคิดและระดับสติปัญญาด้วย (Shaffer, 1994)

จากแนวคิดและข้อโต้แย้งดังกล่าว Eisenberg et al. (1984) ได้อธิบายถึงที่มาของพฤติกรรมเอื้อต่อสังคม ดังนี้

1. พฤติกรรมเอื้อต่อสังคมที่เกิดขึ้นเองหรือเป็นไปตามธรรมชาติ (Spontaneous prosocial behavior) หมายถึง พฤติกรรมเอื้อต่อสังคมที่ผู้กระทำเริ่มกระทำด้วยตนเอง โดยได้รับความช่วยเหลือหรือบุคคลอื่นไม่ได้ร้องขอทั้งทางวาจาและท่าทาง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของนักมานุษยวิทยาและนักชีวสังคม ที่เชื่อว่า พฤติกรรมเอื้อต่อสังคมถูกกำหนดไว้โดยยีนของมนุษย์
2. พฤติกรรมเอื้อต่อสังคมที่มีการร้องขอจากบุคคลอื่น (Asked-for prosocial behavior) หมายถึง พฤติกรรมเอื้อต่อสังคมที่ได้รับความช่วยเหลือ ร้องขอความช่วยเหลือทั้งทางวาจาและท่าทาง (ผู้ร้องขออาจจะเป็นบุคคลที่สามก็ได้) ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของนักจิตวิทยาการเรียนรู้ทางสังคม และนักจิตวิทยาพัฒนาการทางสติปัญญา ที่เชื่อว่า พฤติกรรมเอื้อต่อสังคมเกิดจากการได้รับประสบการณ์ทางสังคมและขึ้นอยู่กับระดับสติปัญญาของบุคคล

จากที่กล่าวมาข้างต้น แสดงให้เห็นว่าพฤติกรรมเอื้อต่อสังคมเป็นสิ่งสำคัญสำหรับบุคคลในทุกช่วงวัย เพราะเป็นปัจจัยที่ช่วยให้บุคคลอยู่ร่วมกันได้อย่างเป็นสุข ทั้งนี้การส่งเสริมพฤติกรรมเอื้อต่อสังคมควรเริ่มต้นตั้งแต่วัยเด็ก เพราะถือเป็นวัยแห่งการวางรากฐานของชีวิต การปลูกฝังพฤติกรรมเอื้อต่อสังคมจะช่วยให้เด็กมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีน้ำใจ และรู้จักการแบ่งปัน ซึ่งเป็นคุณลักษณะที่ดีต่อการเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณธรรม (American Psychological Association, 2024)

การพัฒนาหรือส่งเสริมพฤติกรรมเอื้อต่อสังคมในระยะแรก (ค.ศ. 1960-1970) มีวิธีการพัฒนาหรือเรียนรู้ 2 วิธี คือ การเรียนรู้จากการเสริมแรง (Reinforcement learning) และการเรียนรู้จากตัวแบบ (Modeling) (Bierhoff, 2002) โดยการเรียนรู้จากการเสริมแรงดังกล่าว สามารถอธิบายได้ด้วยทฤษฎีการวางเงื่อนไขแบบการกระทำของ Skinner และกระบวนการเห็นจากตัวแบบ สามารถอธิบายได้ด้วยทฤษฎีการรู้คิดทางสังคมของ Bandura ซึ่งเน้นกระบวนการทางสังคมในการสงวนและการพัฒนารูปแบบ ทักษะพฤติกรรมเอื้อต่อสังคม การทำความเข้าใจหลักการของทั้ง 2 ทฤษฎีนี้ จะช่วยให้สามารถนำมาปรับใช้ในการส่งเสริมพฤติกรรมเอื้อต่อสังคมกับเด็กได้อย่างเหมาะสมตามบริบทต่าง ๆ หรือแม้กระทั่งการนำหลักการไปประยุกต์ร่วมกับเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ อาทิ การใช้ตัวแบบที่เป็นหุ่นยนต์ในการแสดงพฤติกรรมเอื้อต่อสังคม เป็นต้น

ความหมายของพฤติกรรมเอื้อต่อสังคม

พฤติกรรมเอื้อต่อสังคม ภาษาอังกฤษใช้คำว่า “Prosocial behavior” เป็นรูปแบบพฤติกรรมทางสังคมเชิงบวก ที่กระทำโดยสมัครใจต่อบุคคลหรือกลุ่มบุคคล และไม่ได้เกิดจากแรงจูงใจในการปฏิบัติตามภาระผูกพันส่วนบุคคล (อาทิ ภาระหน้าที่ส่วนบุคคล บทบาทหน้าที่ของอาชีพหรือวิชาชีพ) และส่งผลต่อสังคมในเชิงบวก (Bar-Tal, 1976; Bierhoff, 2002) กล่าวคือ เป็นการกระทำต่อสังคมเชิงบวก เพื่อช่วยสร้างและรักษาไว้ซึ่งความผาสุกของสังคม และความซื่อสัตย์แก่ผู้อื่น (Motowidlo, 1986) พฤติกรรมเอื้อต่อสังคม (Prosocial behavior) จะตรงกันข้ามกับคำว่า พฤติกรรมต่อต้านสังคม (Antisocial behavior) (Knickerbocker, 2003; Bierhoff, 2002) ซึ่งอธิบายถึงพฤติกรรมต่าง ๆ ที่ตนคติ และลักษณะบุคลิกภาพของบุคคลในการแสดงท่าทีที่เห็นส่วนใหญ่เห็นว่าผิดปกติ และมักส่งผลเชิงลบต่อปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและสังคมโดยรวม (Hashmani and Jonason, 2018)

มีนักวิชาการและนักวิจัยแปลความหมายของคำว่า “Prosocial behavior” เป็นภาษาไทยแตกต่างกันอย่างน้อย 10 ความหมาย คือ พฤติกรรมชอบสังคม พฤติกรรมเพื่อสังคม พฤติกรรมด้านสังคม พฤติกรรมทางสังคม พฤติกรรมเสริมสร้างสังคม พฤติกรรมเอื้อต่อสังคม พฤติกรรมการช่วยเหลือ พฤติกรรมสัมพันธ์ภาพ พฤติกรรมเอื้อและตามสังคม และพฤติกรรมที่พึงประสงค์ เป็นต้น

สำหรับบทความนี้ ผู้เขียนจะใช้คำว่า **พฤติกรรมเอื้อต่อสังคม** ซึ่งหมายถึง การกระทำของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อบุคคลอื่นหรือสังคมโดยรวม ด้วยความเต็มใจและไม่หวังผลประโยชน์ตอบแทนใด ๆ จากการกระทำเหล่านั้น ซึ่งการกระทำดังกล่าวอาจทำให้บุคคลหรือกลุ่มบุคคลต้องเสียสละกำลังกาย กำลังความคิด เวลา ทรัพย์สินหรือบางครั้งอาจเป็นการเสี่ยงต่อชีวิตของผู้กระทำได้

ทั้งนี้ พฤติกรรมเอื้อต่อสังคมที่เกิดขึ้น ไม่จำเป็นต้องมีบุคคลหรือกลุ่มบุคคลอื่นได้รับประโยชน์โดยตรง หรือได้รับประโยชน์ในทันทีจากการกระทำนั้น ๆ และต้องไม่ใช่การกระทำที่เกิดจากภาระหน้าที่ส่วนบุคคล หรือ บทบาททางอาชีพหรือวิชาชีพ หรือการกระทำที่เกิดจากการถูกร้องขอจากองค์กรต่าง ๆ ที่ได้รับความเดือดร้อน หรือไม่ใช่การกระทำที่เกิดจากองค์กรต่าง ๆ ให้ความช่วยเหลือบุคคล กลุ่มบุคคลในสังคม (ยกเว้นองค์กรการกุศล และองค์กรที่มีเป้าหมายในการส่งเสริมความเป็นอยู่ที่ดีของผู้ที่ต้องการความช่วยเหลือ เช่น สภากาชาดไทย มูลนิธิอานันทมหิดล ฯลฯ) แตกต่างจากพฤติกรรมการช่วยเหลือ (Helping behavior) ที่เป็นการกระทำที่มีจุดมุ่งหมาย เพื่อแก้ไขสถานการณ์ของผู้รับความช่วยเหลือให้ดีขึ้น โดยจะต้องมีบุคคลหรือกลุ่มบุคคลร้องขอและได้รับประโยชน์โดยตรงจากการกระทำนั้นอย่างชัดเจน ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมเอื้อต่อสังคมกับพฤติกรรมการช่วยเหลือ
Rattanawongkhae, A. (2024, Author)

จากภาพที่ 1 จะเห็นว่า พฤติกรรมการช่วยเหลือจะเป็นความหมายที่กว้าง เป็นรูปแบบการสนับสนุนระหว่างบุคคล (Interpersonal Support) ทุกชนิด แต่คำจำกัดความของพฤติกรรมเอื้อต่อสังคมจะแคบลง เนื่องจาก “การช่วยเหลือ” บางครั้งจะไม่ถือเป็น “พฤติกรรมเอื้อต่อสังคม” หากการกระทำนั้นมีแรงจูงใจจากภาระหน้าที่ทางวิชาชีพ หรือหากผู้ให้ความช่วยเหลือหรือผู้รับเป็นองค์กร (ยกเว้นองค์กรการกุศลดังกล่าว)

กล่าวโดยสรุปคือ พฤติกรรมเอื้อต่อสังคมเป็นการเอื้อประโยชน์ต่อบุคคลและสังคม ที่ไม่จำเป็นต้องมีผู้ได้รับประโยชน์โดยตรงหรือในทันที แต่พฤติกรรมการช่วยเหลือ จะต้องเป็นผู้ร้องขอและได้รับประโยชน์โดยตรงจากการกระทำนั้น

องค์ประกอบของพฤติกรรมเอื้อต่อสังคม

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่า องค์ประกอบของพฤติกรรมเอื้อต่อสังคมมักจะกล่าวถึง ลักษณะหรือการแสดงออกที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมเอื้อต่อสังคม อาทิ การช่วยเหลือ (Helping) การเอื้อเพื่อ/เอื้ออาทร (Altruism) การแบ่งปัน (Sharing) การบริจาค (Donating) การปลอบโยน (Comforting) การร่วมมือ (Cooperation) การเสียสละ (Sacrifice) การเห็นอกเห็นใจ (Sympathy) การร่วมรู้สึก (Empathy) การบำเพ็ญประโยชน์/อาสาสมัคร (Volunteer) ความรับผิดชอบ (Responsibility) เป็นต้น โดยองค์ประกอบเหล่านี้ ถูกนำไปใช้ในการวัดพฤติกรรมเอื้อต่อสังคม สำหรับสาขาวิชาต่าง ๆ อาทิ จิตวิทยาสังคม จิตวิทยา

พัฒนาการ จิตวิทยาการศึกษา จิตวิทยาอุตสาหกรรมและองค์การ พฤติกรรมศาสตร์ เป็นต้น (Rattanawongkhae, A. 2024, Author)

สำหรับองค์ประกอบของพฤติกรรมเอื้อต่อสังคมที่ถูกนำมาใช้ในงานวิจัยกันอย่างแพร่หลายมี 3 องค์ประกอบ ตามแนวคิดของ Eisenberg (1979) ประกอบด้วย การช่วยเหลือ (Helping) การแบ่งปัน (Sharing) และการปลอบโยน (Comforting) ซึ่ง Eisenberg เป็นผู้ศึกษาและวิจัยเกี่ยวกับพฤติกรรมเอื้อต่อสังคมกับช่วงวัยเด็กมาอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1979 จนถึงปัจจุบัน (2024) โดยให้นิยามดังนี้

1. การช่วยเหลือ (Helping) หมายถึง ความพยายามที่จะแบ่งเบาหรือบรรเทาความต้องการของผู้อื่น โดยไม่มีการมุ่งเข้ามาเกี่ยวข้อง รวมทั้งการช่วยเหลือให้ผู้อื่นบรรลุถึงเป้าหมาย การให้ข้อมูลหรือสิ่งของที่มิใช่ของตนกับผู้อื่น

2. การแบ่งปัน (Sharing) หมายถึง การยอมสละหรือให้ยืมสิ่งของที่เป็นของตนเอง หรือสิ่งที่เคยครอบครองอยู่ให้กับผู้อื่น

3. การปลอบโยน (Comforting) หมายถึง ความพยายามที่จะบรรเทาหรือผ่อนคลายความทุกข์ของผู้อื่น โดยใช้คำพูดหรือการกระทำเพื่อให้ผู้อื่นคลายความกังวลหรือความไม่สบายใจ

นอกจากนี้ การศึกษาองค์ประกอบของพฤติกรรมเอื้อต่อสังคมในสาขาวิชาต่าง ๆ ในประเทศไทยพบว่ามีการศึกษาตั้งแต่ 3-6 องค์ประกอบ ตัวอย่างเช่น

สาขาวิชาจิตวิทยาอุตสาหกรรมและองค์การ อาทิ งานวิจัยของศุภวัฒน์ ศรีแพง (2565) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมเอื้อสังคมในที่ทำงานกับความผูกพันต่อองค์การของพนักงานในหน่วยงานรัฐวิสาหกิจสาขาสาธารณูปการ โดยได้นำ 3 องค์ประกอบของพฤติกรรมเอื้อสังคมตามแนวคิดของ Eisenberg คือ ด้านการช่วยเหลือ ด้านการแบ่งปัน และด้านการปลอบโยน มาใช้ในการศึกษา นอกจากนี้ งานวิจัยของ อธิวัฒน์ รัตนวงศ์แซ (2557) ได้ศึกษาองค์ประกอบเชิงยืนยัน (CFA) พฤติกรรมเอื้อต่อสังคมกับบุคลากรสายสนับสนุนการศึกษาของมหาวิทยาลัยเอกชน พบองค์ประกอบของพฤติกรรมเอื้อต่อสังคมเพิ่มขึ้น 1 องค์ประกอบ คือ ด้านการร่วมรู้สึก (Empathy) รวมเป็น 4 องค์ประกอบ คือ ด้านการช่วยเหลือ การแบ่งปัน การปลอบโยน และการร่วมรู้สึก

สาขาวิชาการวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์ และสาขาวิชาการวิจัยและพัฒนาศักยภาพมนุษย์ อาทิจานวิจัยของปวีร์ กาญจนภิ นิลผาย ได้ศึกษาปัจจัยเชิงสาเหตุและผลของโปรแกรมการพัฒนาพฤติกรรมเอื้อต่อสังคมของนักศึกษาปริญญาตรี โดยศึกษาองค์ประกอบของพฤติกรรมเอื้อสังคมตามแนวคิดของ Eisenberg ดังข้างต้น และงานวิจัยของสุวรรณ จูทะสมพากรและคณะ (2560) ได้ศึกษาอิทธิพลของปัจจัยเชิงสาเหตุต่อพฤติกรรมเอื้อต่อสังคมของนักเรียนอาชีวศึกษาเอกชนในกรุงเทพมหานคร ได้ศึกษาองค์ประกอบของพฤติกรรมเอื้อต่อสังคม 5 องค์ประกอบ คือ 1) ด้านการช่วยเหลือ (Helping) 2) การแบ่งปัน (Sharing) 3) กิจกรรมการกุศล (Charity) 4) การให้ความร่วมมือ (Cooperation) และ 5) การรักษาทักษะ (Norm observing)

สาขาวิชาการวัดและเทคนิคโวลีทางวิทยาการปัญญามาตร อาทิจานวิจัยของกุลพัฒน์ ยิ่งดำเนิน (2561) ได้ศึกษาการพัฒนาพฤติกรรมเอื้อต่อสังคมโดยใช้โปรแกรมการปรับพฤติกรรมทางปัญญาแบบบูรณาการ: การศึกษาค้นไฟฟ้าสมองสัมพันธ์กับเหตุการณ์ ได้ศึกษาองค์ประกอบของพฤติกรรมเอื้อต่อสังคม 6

องค์ประกอบ คือ 1) การช่วยเหลือ (Helping) 2) การแบ่งปัน (Sharing) 3) การดูแล (Care) 4) การรู้ซึ่งถึงความรู้สึก (Empathy) 5) การปลอบโยน (Comforting) และ 6) ความร่วมมือ (Cooperation) เป็นต้น

ความสำคัญของการส่งเสริมพฤติกรรมเอื้อต่อสังคมในวัยเด็ก

พฤติกรรมเอื้อต่อสังคมเป็นการกระทำที่เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่นด้วยความสมัครใจ และช่วยปรับปรุงความเป็นอยู่ที่ดีแก่บุคคลและกลุ่มบุคคล ขณะเดียวกันก็ช่วยลดความก้าวร้าว (Reducing aggression) และลดการเกิดพฤติกรรมต่อต้านสังคม (Antisocial behavior) (Batson 1991; Carlo et. al., 2010; Hoffman, 2000) ซึ่งสามารถนำมาส่งเสริม เพื่อกระตุ้นบรรทัดฐานทางสังคมเชิงบวกให้เกิดขึ้นได้ (Schwartz, 1968) อาทิ ในการแข่งขันกีฬาที่มุ่งสนใจแต่การแข่งขันและการเอาชนะเพียงอย่างเดียว หากส่งเสริมพฤติกรรมเอื้อสังคมร่วมด้วย ก็อาจพิจารณาถึงบุคลิกภาพของผู้ตัดสิน การยอมรับในคำตัดสิน ความร่วมมือกับสมาชิกในทีม การช่วยเหลือเมื่อเพื่อนร่วมทีมและทีมตรงข้ามบาดเจ็บหรือประสบอุบัติเหตุขณะแข่งขัน ตลอดจนการแสดงความเห็นอกเห็นใจ การปลอบโยนเมื่อทีมตนเองหรือทีมตรงข้าม (และผู้ที่เกี่ยวข้อง) แข่งขันพ่ายแพ้ เป็นต้น

พฤติกรรมเอื้อต่อสังคมจึงเป็นพฤติกรรมส่งเสริมสังคมรูปแบบหนึ่งที่มีความสำคัญและควรสร้างหรือส่งเสริมให้เกิดขึ้นกับบุคคลทุกช่วงวัย อย่างไรก็ตามการส่งเสริมพฤติกรรมเอื้อต่อสังคมควรเริ่มต้นตั้งแต่วัยเด็ก เพราะตลอดช่วงพัฒนาการของมนุษย์ วัยเด็กถือเป็นวัยที่สำคัญ อาจกล่าวได้ว่าวัยเด็กเป็นรากฐานของพัฒนาการในวัยต่อ ๆ มา การเสริมสร้างพฤติกรรมเอื้อต่อสังคมจึงเกี่ยวข้องกับความสามารถทางสังคมและอารมณ์ตลอดช่วงวัยเด็ก เช่น การยอมรับจากเพื่อน การปลอบโยน ความมั่นใจในตนเอง และความสามารถในการควบคุมอารมณ์ (Eisenberg et al., 2000; Grusec et al., 2002; Zhou et al., 2002) การส่งเสริมพฤติกรรมเอื้อต่อสังคมตั้งแต่วัยเด็กจึงมีความสำคัญเนื่องจากเหตุผลหลายประการ ดังนี้

1. การปลูกฝังพฤติกรรมเอื้อต่อสังคมช่วยให้เด็กมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีน้ำใจ รู้จักการช่วยเหลือและแบ่งปัน ซึ่งเป็นคุณลักษณะที่ดีต่อการเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณธรรม
2. เด็กที่มีพฤติกรรมเอื้อต่อสังคมจะสามารถสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่น ทั้งเพื่อน ครอบครัว และคนในชุมชน การมีความสัมพันธ์ที่ดียังช่วยส่งเสริมสุขภาพจิตและความสุขในชีวิตได้อีกด้วย
3. การฝึกให้เด็กมีพฤติกรรมเอื้อต่อสังคมช่วยให้เด็กเรียนรู้การทำงานเป็นทีม เคารพความคิดเห็นของผู้อื่น และการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน ซึ่งเป็นทักษะที่สำคัญในการดำเนินชีวิตและการทำงานในอนาคต
4. การส่งเสริมพฤติกรรมเอื้อต่อสังคมช่วยให้เด็กพัฒนาทักษะทางอารมณ์ เช่น การเข้าใจและจัดการกับอารมณ์ของตนเอง รวมถึงทักษะทางสังคม เช่น การสื่อสารและการสร้างความสัมพันธ์ที่ดี
5. การส่งเสริมพฤติกรรมเอื้อต่อสังคมสามารถช่วยป้องกันปัญหาพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ เช่น การรังแกผู้อื่น และการทะเลาะวิวาท
6. เด็กที่เติบโตขึ้นมาพร้อมกับพฤติกรรมเอื้อต่อสังคมมีโอกาสสูงที่จะกลายเป็นพลเมืองที่ดีของสังคม การมีพลเมืองที่มีความเอื้อเฟื้อและมีจิตสำนึกที่ดี จะช่วยสร้างสังคมที่มีความเป็นธรรม มีความร่วมมือ และความเป็นมิตร

จากความสำคัญของการส่งเสริมพฤติกรรมเอื้อต่อสังคมในวัยเด็กข้างต้น ในปัจจุบันจึงมุ่งเน้นการส่งเสริมพฤติกรรมเอื้อต่อสังคมเพิ่มมากขึ้น โดยทฤษฎีทางจิตวิทยาดั้งเดิมที่ถูกนำมาประยุกต์ในการส่งเสริมพฤติกรรมเอื้อสังคมและได้ผลดี คือ ทฤษฎีการวางเงื่อนไขแบบการกระทำของ Skinner และทฤษฎีการรู้คิดทางสังคมของ Bandura อย่างไรก็ตามในศตวรรษนี้มีความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ หรือ AI เพิ่มมากขึ้นอย่างก้าวกระโดด จึงสามารถนำเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์มาประยุกต์กับทฤษฎีทางจิตวิทยาเพื่อใช้ในการส่งเสริมพฤติกรรมเอื้อต่อสังคมได้อีกด้วย ซึ่งแต่ละหัวข้อมีสาระสำคัญดังต่อไปนี้

การส่งเสริมพฤติกรรมเอื้อต่อสังคมด้วยทฤษฎีการวางเงื่อนไขแบบการกระทำของ Skinner

ทฤษฎีการวางเงื่อนไขแบบการกระทำ (Operant Conditioning Theory) ถูกพัฒนาขึ้นโดยเบอร์รูล์สกินเนอร์ (Burrhus Skinner) นักจิตวิทยาชาวอเมริกัน ทฤษฎีนี้มีแนวคิดพื้นฐาน คือ การเรียนรู้เกิดจากการเชื่อมโยงระหว่างพฤติกรรมกับผลที่ตามมาภายหลังการแสดงพฤติกรรมนั้น (Skinner, 2014) หากได้รับผลที่พึงพอใจจะทำให้มีพฤติกรรมเพิ่มขึ้น แต่หากได้รับผลที่ไม่พึงพอใจจะทำให้มีการทำพฤติกรรมลดลง ตัวอย่างเช่น ในการทดลองของ Skinner ที่ทดลองกับหนู พบว่า เมื่อหนูในกล่องทดลองกดคัน แล้วมีอาหารที่หนูชอบหล่นลงมา หนูจะกดคันซ้ำอีก แต่ถ้าหนูกดคันแล้วโดนไฟช็อต หนูจะเลิกกดคัน (Passer and Smith, 2007)

พฤติกรรมการเรียนรู้แบบการกระทำตามทฤษฎีของสกินเนอร์ ประกอบด้วยองค์ประกอบ 3 ประการ คือ (Jarukjareet, 2018)

1. เงื่อนไขนำ (Antecedent: A) หมายถึง สิ่งที่มากระตุ้นให้เกิดพฤติกรรมหนึ่ง ๆ ซึ่งอาจเป็นสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ หรือสิ่งแวดล้อมทางสังคม หรืออารมณ์ความรู้สึก ที่เกิดขึ้นก่อนพฤติกรรม
2. พฤติกรรม (Behavior: B) หมายถึง การกระทำที่สิ่งมีชีวิตแสดงออกมาเมื่อได้รับการกระตุ้นจากเงื่อนไขนำ โดยพฤติกรรมที่แสดงออกมานี้สามารถสังเกตเห็นและวัดได้
3. ผลของการกระทำ (Consequence: C) หมายถึง ผลที่ได้รับตามมาภายหลังการแสดงพฤติกรรมใดพฤติกรรมหนึ่ง ผลของการกระทำอาจจะเป็นผลที่พึงประสงค์หรือเป็นผลที่ไม่พึงประสงค์ก็ได้

Skinner เรียกองค์ประกอบ 3 ประการนี้ว่า กระบวนการ A - B - C ซึ่งทั้ง 3 องค์ประกอบ จะดำเนินต่อเนื่องกันไป โดยเงื่อนไขนำ (A) จะก่อให้เกิดพฤติกรรม (B) และพฤติกรรมนำไปสู่ผลของการกระทำ (C) ตามลำดับ ท้ายที่สุดผลของการกระทำจะย้อนกลับมามีอิทธิพลต่อการเกิดพฤติกรรม โดยทำให้พฤติกรรมเพิ่มขึ้นหรือลดลง กระบวนการวางเงื่อนไขที่ทำให้สิ่งมีชีวิตมีพฤติกรรมเพิ่มขึ้นเรียกว่า **การเสริมแรง (Reinforcement)** และกระบวนการที่ทำให้มีการแสดงพฤติกรรมลดลง เรียกว่า **การลงโทษ (Punishment)** ซึ่งกระบวนการดังกล่าวนี้ สามารถนำไปใช้ในการส่งเสริมพฤติกรรมเอื้อต่อสังคมได้ดังนี้

การเสริมแรง (Reinforcement) หมายถึง การที่สิ่งมีชีวิตมีปฏิริยาตอบสนองหรือมีความถี่ของการแสดงพฤติกรรมเพิ่มขึ้น จากผลที่ตามมาภายหลังการแสดงพฤติกรรมนั้น ๆ ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ (Gazzaniga, Heatherton, and Halpern, 2013; King, 2012)

1. การเสริมแรงทางบวก (Positive Reinforcement) หมายถึง การที่สิ่งมีชีวิตมีปฏิริยาตอบสนองหรือแสดงพฤติกรรมในสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่ง แล้วได้รับสิ่งเร้าที่พึงพอใจ ทำให้ปฏิริยาตอบสนองหรือ

การแสดงพฤติกรรมมีความถี่เพิ่มมากขึ้น ตัวอย่างเช่น นักเรียนแบ่งปันสิ่งของให้เพื่อน แล้วได้รับคำชมจากครู ทำให้นักเรียนมีการแบ่งปันสิ่งของเพิ่มขึ้น เป็นต้น

2. การเสริมแรงทางลบ (Negative Reinforcement) หมายถึง การที่สิ่งมีชีวิตมีปฏิกิริยาตอบสนองหรือแสดงพฤติกรรมในสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่ง แล้วสามารถถอดถอนสิ่งเร้าที่ไม่พึงพอใจออกไปได้ หรือหลีกเลี่ยงสิ่งที่ไม่พึงพอใจได้ ทำให้ปฏิกิริยาตอบสนองหรือการแสดงพฤติกรรมมีความถี่เพิ่มมากขึ้น ตัวอย่างเช่น เด็กช่วยเหลือเพื่อน เพื่อหลีกเลี่ยงการถูกตำหนิ (การถูกตำหนิ เป็นสิ่งที่เด็กไม่ชอบถูกนำออกไป เมื่อเด็กมีการช่วยเหลือเพื่อน) ทำให้เด็กมีอัตราการช่วยเหลือเพื่อนเพิ่มขึ้น

สำหรับการลงโทษ (Punishment) หมายถึง การที่สิ่งมีชีวิตมีปฏิกิริยาตอบสนองหรือมีความถี่ของการแสดงพฤติกรรมลดลง จากผลที่ตามมาภายหลังการแสดงพฤติกรรมนั้น ๆ ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ (Gazzaniga, Heatherton, and Halpern, 2013; King, 2012)

1. การลงโทษทางบวก (Positive Punishment) หมายถึง การที่สิ่งมีชีวิตมีปฏิกิริยาตอบสนองหรือแสดงพฤติกรรมในสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่ง แล้วได้รับสิ่งเร้าที่ไม่พึงพอใจ ทำให้ปฏิกิริยาตอบสนองหรือการแสดงพฤติกรรมมีความถี่ลดลง ตัวอย่างเช่น เด็กทิ้งขยะไม่เป็นที่ แล้วถูกแม่ตี ทำให้เด็กทิ้งขยะไม่เป็นที่

2. การลงโทษทางลบ (Negative Punishment) หมายถึง การที่สิ่งมีชีวิตมีปฏิกิริยาตอบสนองหรือแสดงพฤติกรรมในสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่ง แล้วทำให้ถูกยึดหรือถอดถอนสิ่งเร้าที่พึงพอใจออกไป ทำให้ปฏิกิริยาตอบสนองหรือการแสดงพฤติกรรมมีความถี่ลดลง ตัวอย่างเช่น นักเรียนคุยกันในห้องเรียน ครูจึงหักคะแนน (คะแนนถูกนำออกไป) ทำให้นักเรียนคุยกันลดลง

จะเห็นได้ว่า การลงโทษจะให้ผลตรงกันข้ามกับการเสริมแรง กล่าวคือ การเสริมแรงเป็นการทำให้พฤติกรรมตอบสนองเพิ่มมากขึ้น แต่การลงโทษเป็นการทำให้พฤติกรรมตอบสนองลดน้อยลง ดังนั้น หากบุคคลแสดงพฤติกรรมเอื้อต่อสังคมแล้วได้รับการเสริมแรงจากบุคคลรอบข้าง ย่อมทำให้มีพฤติกรรมเอื้อต่อสังคมเพิ่มมากขึ้น ในทางกลับกันหากบุคคลแสดงพฤติกรรมอื่นที่ตรงกันข้ามกับพฤติกรรมเอื้อต่อสังคม หรือแสดงพฤติกรรมต่อต้านสังคม ก็จะได้รับ การลงโทษเพื่อลดหรือหยุดยั้งพฤติกรรมที่ตรงกันข้ามหรือพฤติกรรมต่อต้านสังคมนั้น จึงทำให้บุคคลมีพฤติกรรมเอื้อต่อสังคมตามมา

อย่างไรก็ตาม Skinner แนะนำไม่ให้ใช้เงื่อนไขในการลงโทษเพื่อควบคุมพฤติกรรม เนื่องจากเงื่อนไขในการลงโทษ เช่น การตี ดู มีผลต่อเนื่องระยะยาวในด้านพฤติกรรมและจิตใจ Skinner แนะนำให้ใช้เงื่อนไขของการเสริมแรงทางบวกในการสร้างพฤติกรรม และใช้เงื่อนไขการงดเสริมในการระงับพฤติกรรม อาจกล่าวได้ว่า ในทัศนะของ Skinner การเสริมแรงทางบวกจะมีประสิทธิภาพมากกว่าการลงโทษ (Witchawut, 2011)

ปัจจุบันการเสริมแรงทางบวกถูกนำมาใช้ในการส่งเสริมพฤติกรรมเป็นจำนวนมาก และเป็นที่ยอมรับสำหรับการปรับปรุงพฤติกรรม ซึ่งสิ่งที่มีศักยภาพที่จะนำไปใช้เป็นตัวเสริมแรงสำหรับการเสริมแรงทางบวกได้นั้น มี 5 ประเภท คือ (Rimm and Masters, 1979)

1./ตัวเสริมแรงที่เป็นสิ่งของ (Material Reinforcers) เช่น เสื้อผ้า ของใช้ ของเล่น อาหาร เครื่องดื่ม หรือสิ่งของอื่น ๆ ซึ่งเป็นตัวเสริมแรงที่มีประสิทธิภาพกับเด็กมาก เพราะมีลักษณะเป็นรูปธรรม

2. ตัวเสริมแรงทางสังคม (Social Reinforcers) แบ่งเป็น 2 ลักษณะ คือ เป็นคำพูด เช่น ทำได้ดี หรือ เป็นท่าทาง เช่น การยิ้ม การโอบ การเข้าใกล้

3. ตัวเสริมแรงที่เป็นกิจกรรม (Activity Reinforcers) หรือเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า หลักการของพรีเม็คค (Premack Principle) เช่น การได้ออกไปเล่นที่สนามกลางแจ้ง หลังจากที่ทำช่วยกันจัดห้องเรียนให้เรียบร้อย เป็นการเสริมแรงให้เด็กมีพฤติกรรมช่วยเหลือมากขึ้น

4. ตัวเสริมแรงที่เป็นเบี้ยอรรถกร หรือเบี้ยรางวัล (Token Reinforcers) เป็นตัวเสริมแรง ที่จะมีคุณค่า ต่อเมื่อนำไปแลกตัวเสริมแรงอื่น ๆ ที่ต้องการได้ ตัวเสริมแรงที่เป็นเบี้ยอรรถกร เช่น เงิน คุกกี้ ดาว แด้ม แสตมป์ ในปัจจุบันถือว่าเป็นตัวเสริมแรงที่มีประสิทธิภาพมาก

5. ตัวเสริมแรงภายใน (Covert Reinforcers) ได้แก่ ความรู้สึกพึงพอใจ ความสุข หรือความภาคภูมิใจ บางคนสุขใจ สบายใจที่ได้ช่วยเหลือผู้อื่น ก็จะเป็นการเสริมแรงให้แสดงพฤติกรรมเหล่านั้นเพิ่มขึ้น

จะเห็นว่าตัวเสริมแรงนั้นมีหลายประเภท การนำไปใช้ในการเสริมแรงจึงควรคำนึงถึงหลักการใช้อย่างเหมาะสม โดย สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต (Iamsuphasit, 2013) ได้กล่าวถึงหลักการการใช้การเสริมแรงทางบวกอย่างมีประสิทธิภาพไว้ ซึ่งสามารถนำหลักการต่าง ๆ มาใช้ในการส่งเสริมพฤติกรรมเอื้อต่อสังคมได้ดังนี้

1. การเสริมแรงทางบวกจะต้องให้หลังจากการเกิดพฤติกรรมเป้าหมายเท่านั้น

2. การเสริมแรงจะต้องกระทำทันทีที่พฤติกรรมเป้าหมายเกิดขึ้น

3. การเสริมแรงควรจะให้อย่างสม่ำเสมอ

4. ควรมีการบอกถึงเงื่อนไขของการเสริมแรง

5. ตัวเสริมแรงนั้น ควรจะมีปริมาณพอเหมาะที่จะเสริมแรงพฤติกรรมโดยไม่ก่อให้เกิดการหมดสภาพเป็นตัวเสริมแรง

6. ตัวเสริมแรงนั้นจะต้องเลือกให้เหมาะกับแต่ละบุคคล

7. ถ้าเป็นไปได้ควรใช้ตัวเสริมแรงที่มีอยู่ในสภาพแวดล้อมนั้น

8. ควรมีการใช้ตัวแบบหรือการชี้แนะควบคู่ไปกับการเสริมแรงด้วย

9. ควรมีการวางแผนการใช้ตารางการเสริมแรง หรือยืดเวลาการเสริมแรง เช่น การเสริมแรงแบบต่อเนื่อง ด้วยการให้การเสริมแรงแบบต่อเนื่อง (Continuous Reinforcement) คือ ให้การเสริมแรงทุกครั้ง ที่บุคคลมีพฤติกรรมเอื้อต่อสังคม หรือการเสริมแรงแบบเป็นครั้งคราว (Partial Reinforcement) คือ ไม่ได้ให้การเสริมแรงทุกครั้ง ที่บุคคลทำพฤติกรรม (Griggs, 2009) โดยการเสริมแรงแบบต่อเนื่อง จะมีประสิทธิภาพในระยะแรกของการเรียนรู้การวางแผนเงื่อนไขแบบการกระทำ ทำให้เกิดการเรียนรู้ได้เร็ว อย่างไรก็ตาม พฤติกรรมการตอบสนองก็จะหยุดลงอย่างรวดเร็วเมื่อไม่ได้รับตัวเสริมแรง ดังนั้นในระยะยาวการเสริมแรงประเภทนี้จึงมีประสิทธิภาพไม่มากเท่าการเสริมแรงเป็นครั้งคราว ซึ่งทำให้การเรียนรู้คงอยู่ได้นานกว่า

จากที่กล่าวมาข้างต้น เกี่ยวกับหลักการการใช้การเสริมแรงในการส่งเสริมพฤติกรรมเอื้อต่อสังคม แสดงให้เห็นว่า ทฤษฎีการวางแผนเงื่อนไขแบบการกระทำของ Skinner สามารถช่วยในการส่งเสริมพฤติกรรมเอื้อต่อสังคมได้ นอกจากนี้ยังมีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องซึ่งเป็นหลักฐานยืนยันว่าการเสริมแรงมีผลต่อการส่งเสริมพฤติกรรมเอื้อต่อสังคมในเด็ก อาทิ งานวิจัยของ Ramaswamy and Bergin (2009) ได้ศึกษาเรื่อง การเสริมแรงและการชักนำ

เพื่อเพิ่มพฤติกรรมเอื้อต่อสังคมในโรงเรียนอนุบาล โดยครูได้รับการฝึกอบรมให้ใช้การเสริมแรงและการแนะนำ เพื่อเพิ่มพฤติกรรมเอื้อต่อสังคมในกลุ่มตัวอย่างเด็ก จำนวน 98 คน ในโรงเรียนอนุบาลเครือ Head Start มีกลุ่มควบคุม 1 กลุ่มและกลุ่มทดลอง 3 กลุ่ม โดยกลุ่ม 1 ได้รับการเสริมแรงเท่านั้น กลุ่ม 2 ได้รับการแนะนำเท่านั้น และกลุ่ม 3 ได้รับการเสริมแรงและการแนะนำ ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มทดลองมีพฤติกรรมเอื้อต่อสังคมในห้องเรียนเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ เมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มควบคุม และกลุ่มที่ได้รับการเสริมแรง เช่น การกอด การตะแบน ๆ การชมเชย ทำให้เด็กมีการช่วยเหลือ แบ่งปัน และร่วมมือกันมากกว่า และงานวิจัยของปรัชญานันต์ ทองกลม พชรินทร์ เสรี และปนัดดา ธนเศรษฐกร (Thongklom, Seree, and Thanasetkorn, 2022) ได้ศึกษาเรื่อง ผลของการเล่นิทานพื้นบ้านอีสานร่วมกับการเสริมแรงทางบวก ที่มีต่อพฤติกรรมเอื้อสังคมของนักเรียนชั้นประถมศึกษา จำนวน 70 คน แบ่งเป็นกลุ่มทดลอง 3 กลุ่ม โดยกลุ่ม 1 เข้าร่วมกิจกรรมการเล่นิทานพื้นบ้านอีสาน กลุ่ม 2 ได้รับการเสริมแรงทางบวก และกลุ่ม 3 เข้าร่วมกิจกรรมการเล่นิทานพื้นบ้านอีสานร่วมกับการเสริมแรงทางบวก ผลการวิจัยพบว่า ค่าเฉลี่ยคะแนนพฤติกรรมเอื้อสังคมหลังทดลองของทุกกลุ่มตัวอย่าง สูงกว่าก่อนทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และกลุ่มที่ได้รับการเสริมแรงทางบวกเพียงอย่างเดียว มีพฤติกรรมเอื้อสังคมสูงกว่า กลุ่มที่ได้รับการเล่นิทานพื้นบ้านอีสานเพียงอย่างเดียว อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

การส่งเสริมพฤติกรรมเอื้อต่อสังคมด้วยทฤษฎีการรู้คิดทางสังคมของ Bandura

การส่งเสริมพฤติกรรมเอื้อต่อสังคมอีกวิธีการหนึ่งที่นิยมใช้ คือ การใช้ตัวแบบ ซึ่งการเรียนรู้โดยการสังเกตและการเลียนแบบจากตัวแบบนี้ เป็นใจความสำคัญในทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม (Social Learning Theory) ซึ่งเดิมมาจากแนวคิดแบบพฤติกรรมนิยม แต่ต่อมาได้ผสมผสานแนวคิดด้านการรู้คิดเข้าไปด้วย ปัจจุบันเรียกกันว่า ทฤษฎีปัญญาสังคม หรือทฤษฎีการรู้คิดทางสังคม (Social Cognitive Theory) นักจิตวิทยาที่เป็นเจ้าของทฤษฎีนี้คือ อัลเบิร์ต แบนดูรา (Albert Bandura) (Bandura, 1977; 1986) โดยต่อไปนี้ผู้เขียนจะใช้คำว่า ทฤษฎีการรู้คิดทางสังคมของ Bandura

ตามแนวคิดพื้นฐานของทฤษฎีการรู้คิดทางสังคม Bandura (1986) อธิบายว่า พฤติกรรมของบุคคลไม่ได้เกิดจากปัจจัยทางสิ่งแวดล้อมเพียงอย่างเดียวเท่านั้น ยังขึ้นอยู่กับปัจจัยด้านลักษณะส่วนบุคคลด้วย กล่าวคือ สิ่งแวดล้อมมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของบุคคล ในขณะเดียวกันลักษณะของบุคคล เช่น กระบวนการรู้คิด ความคาดหวัง ก็มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมเช่นกัน

Bandura ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์กันแบบสองทิศทาง คือ ปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อม (Environment: E) ลักษณะของบุคคล (Person: P) และพฤติกรรม (Behavior: B) ต่างมีอิทธิพลต่อกันและกัน และเรียกความสัมพันธ์ในลักษณะนี้ว่า การกำหนดกันและกัน (Reciprocal Determinism) กล่าวคือ ปัจจัยแต่ละอย่างในสามประการนี้ ต่างมีอิทธิพลต่อกันอีกสองประการที่เหลือ โดยตัวอย่างสำคัญของการแสดงบทบาทร่วมกันของสิ่งแวดล้อม (E) บุคคล (P) และพฤติกรรม (B) คือ การเรียนรู้โดยการสังเกต (Observational Learning) หรือการเลียนแบบจากตัวแบบ (Modeling)

Bandura อธิบายว่า การเรียนรู้ส่วนใหญ่ของคนเรานั้นเกิดขึ้นจากการสังเกตจากตัวแบบ ซึ่งจะแตกต่างจากการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรงที่ต้องอาศัยการลงมือทดลองดู เพราะนอกจากจะสูญเสียเวลาแล้ว ยังอาจมีอันตรายได้ในบางพฤติกรรม ในการเรียนรู้โดยการผ่านตัวแบบนั้น ตัวแบบเพียงคนเดียวสามารถที่จะถ่ายทอดทั้งความคิดและการแสดงออกได้พร้อม ๆ กัน และเนื่องจากคนเรานั้นใช้ชีวิตในแต่ละวันในสภาพแวดล้อมที่ไม่ได้กว้างมากนัก ดังนั้น การรับรู้เกี่ยวกับสภาพการณ์ต่าง ๆ ของสังคมจึงผ่านมาจากประสบการณ์ของผู้อื่น โดยการได้ยินและได้เห็นโดยไม่มีประสบการณ์ตรงมาเกี่ยวข้อง คนส่วนมากรับรู้เรื่องราวต่าง ๆ ของสังคม โดยการผ่านทางสื่อแทบทั้งสิ้น ซึ่งตัวแบบสามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ (Iamsuphasit, 2013)

1) ตัวแบบที่เป็นบุคคลจริง ๆ (Live Model) คือ ตัวแบบที่บุคคลได้มีโอกาสสังเกตและปฏิสัมพันธ์โดยตรง และ

2) ตัวแบบที่เป็นสัญลักษณ์ (Symbolic Model) เป็นตัวแบบที่เสนอผ่านสื่อต่าง ๆ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ การ์ตูน หรือหนังสืออนิเมะ เป็นต้น

ดังนั้น ตัวแบบที่มีอิทธิพลต่อการเลียนแบบพฤติกรรมเอื้อต่อสังคมในวัยเด็ก อาจเริ่มมาจากบุคคลที่มีความใกล้ชิดกับเด็ก เช่น พ่อแม่ ผู้ปกครอง พี่น้อง เครือญาติ ครูอาจารย์ เพื่อนร่วมงาน ฯลฯ และขยายไปถึงบุคคลที่มีชื่อเสียงหรือบุคคลที่ชื่นชอบในสังคม เช่น ดารา นักร้อง นักแสดง บุคคลที่มีหรือได้รับชื่อเสียงจากในอินเทอร์เน็ต (Influencer) รวมถึงตัวแบบที่เป็นเรื่องราวในละคร หนังสือ นวนิยาย สารคดี หรือตัวแบบจากคำบอกเล่า

กระบวนการที่เกี่ยวข้องในการเรียนรู้โดยการสังเกตตามแนวคิดของ Bandura ประกอบด้วย 4 กระบวนการ ดังนี้ (Bandura, 1977; Bandura, 1986)

1. กระบวนการใส่ใจ (Attentional Processes) สิ่งสำคัญแรกสุด คือ การให้ความสนใจกับตัวแบบ และรับรู้ว่ามีตัวแบบทำอะไร ตัวแบบที่ดึงดูดความสนใจของบุคคลมักเป็นตัวแบบที่มีลักษณะเด่นหรือเป็นผู้ที่ประสบความสำเร็จ มีศักดิ์ศรี อำนาจและคุณลักษณะที่ดึงดูดอื่น ๆ นอกจากนี้ ความใส่ใจยังขึ้นอยู่กับคุณลักษณะทางจิตใจของผู้สังเกตด้วย เช่น ความต้องการ ความสนใจ เป็นต้น

2. กระบวนการจดจำ (Retention Processes) ผู้สังเกตต้องจดจำสิ่งที่ตนใส่ใจให้ได้ เพื่อการนำกลับมาใช้ต่อไป ผู้สังเกตจะต้องแปลงข้อมูลจากตัวแบบให้เป็นสัญลักษณ์และจัดโครงสร้างเพื่อให้สามารถจดจำได้ง่าย

3. กระบวนการกระทำ (Production Processes) เป็นกระบวนการที่เปลี่ยนแปลงสิ่งที่จดจำไว้ มาเป็นพฤติกรรมหรือการกระทำ ซึ่งกระบวนการนี้จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อผู้สังเกตมีความสามารถในการแสดงพฤติกรรมนั้น บางครั้งอาจต้องมีการฝึกฝนและได้รับการแนะนำบางประการด้วย

4. กระบวนการจูงใจ (Motivational Processes) ซึ่ง Bandura ได้แยกความแตกต่างระหว่างการเรียนรู้ (Acquisition) และการกระทำ (Performance) ออกจากกันอย่างชัดเจน นั่นคือ บุคคลเรียนรู้จากการสังเกต แต่อาจไม่ได้แสดงพฤติกรรมที่เรียนรู้จากตัวแบบนั้นโดยทันที โดยจะแสดงออกก็ต่อเมื่อมีแรงจูงใจในบางอย่างได้

Bandura กล่าวถึงการจูงใจว่า การจูงใจไม่ได้เป็นสาเหตุของการเรียนรู้มากเท่าที่เป็นสาเหตุให้บุคคลสนใจว่าจะเรียนรู้อะไร ในทัศนะของ Bandura การจูงใจทางบวก ถือเป็นการเสริมแรงจากการที่ผู้สังเกตได้เห็นตัวแบบได้รับรางวัล ทำให้ผู้สังเกตมีแนวโน้มที่จะเลียนแบบมากขึ้น การเสริมแรงนี้จะส่งผลต่อผู้สังเกต 3 ประการ คือ 1) เป็นข้อมูลแก่ผู้สังเกตว่าพฤติกรรมนั้นเป็นสิ่งควรกระทำ 2) เป็นสิ่งกระตุ้นอารมณ์ความรู้สึกของผู้สังเกต และ 3) เมื่อพฤติกรรมของตัวแบบก่อให้เกิดผลของการกระทำที่พึงประสงค์ ผู้สังเกตจะเห็นว่า พฤติกรรมดังกล่าวมีคุณค่าและคาดหวังที่จะกระทำพฤติกรรมเช่นนั้นด้วยตนเองในอนาคต (Jarukjareet, 2018)

จากทฤษฎีการรู้คิดทางสังคมของ Bandura ที่กล่าวมาข้างต้น สามารถไปประยุกต์เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมเอื้อต่อสังคมได้ดังนี้

1. จากทฤษฎีของ Bandura จะเห็นได้ว่า การสังเกตเพียงอย่างเดียวก็มีประสิทธิภาพเพียงพอต่อการเรียนรู้ ดังนั้นพ่อแม่ ครู ผู้บริหาร หัวหน้า และผู้ใหญ่ทุกคน ควรเป็นแบบอย่างที่ดีในด้านต่าง ๆ รวมถึงการเป็นแบบอย่างในการมีพฤติกรรมเอื้อต่อสังคมให้กับเด็ก ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับเด็กเล็ก เนื่องจากเด็กเล็กจะเรียนรู้ผ่านตัวแบบมากที่สุด ทั้งคำพูดและการกระทำ นอกจากนี้ เพื่อนยังเป็นอีกหนึ่งตัวแบบที่สำคัญ ดังนั้น ครูอาจารย์ ผู้ปกครอง จึงควรยกย่อง ชื่นชม และสนับสนุนเพื่อนที่มีพฤติกรรมเอื้อต่อสังคม อาทิ ขอบช่วยเหลือผู้อื่น รู้จักแบ่งปัน ขอบใจกำลังใจผู้อื่นเมื่อมีความทุกข์ยาก เป็นต้น เพื่อให้บุคคลเหล่านั้นเป็นตัวอย่างแก่เพื่อนร่วมชั้นเรียน
2. พ่อแม่ ผู้ปกครอง ครูอาจารย์ ควรให้รางวัลหรือลงโทษต่อการแสดงพฤติกรรมต่าง ๆ อย่างเหมาะสม เพื่อให้เด็กสามารถเรียนรู้ว่า พฤติกรรมใดเหมาะสมที่จะทำตาม และพฤติกรรมใดไม่เหมาะสมที่จะทำตาม
3. ในกระบวนการเรียนการสอน ผู้สอนควรจัดประสบการณ์ให้ผู้เรียนได้พบกับตัวแบบที่ดีและมีความหลากหลาย เช่น การเชิญบุคคลที่ประสบความสำเร็จในด้านต่าง ๆ และมีพฤติกรรมเอื้อต่อสังคม มาสร้างแรงบันดาลใจให้กับผู้เรียน
4. นำมาใช้สำหรับการปรับพฤติกรรม ด้วยการใช้เทคนิคการเสนอตัวแบบ สำหรับวิธีการเพิ่มพฤติกรรมเอื้อต่อสังคม หรือใช้สำหรับวิธีการลดพฤติกรรมไม่พึงประสงค์
5. สื่อสารมวลชนและสื่อสังคมออนไลน์สามารถนำหลักการของการเรียนรู้จากตัวแบบ ไปประยุกต์กับการทำงาน โดยนำเสนอเรื่องราวของบุคคลหรือหน่วยงานที่เป็นตัวอย่างที่ดีแก่ผู้รับสื่ออย่างต่อเนื่อง เช่น นำเสนอเรื่องราวของผู้ที่มีจิตสาธารณะ ช่วยเหลือสังคม แบ่งปันสิ่งของหรือความรู้โดยไม่หวังผลตอบแทน เป็นต้น ทั้งนี้ สื่อสารมวลชน รวมถึงสื่อสังคมออนไลน์ สามารถเป็นตัวอย่างแก่เด็กและบุคคลทั่วไปให้เลียนแบบได้จำนวนมาก

นอกจากนี้ในช่วงเวลาที่ผ่านมา ยังมีงานวิจัยจำนวนหนึ่งที่ประยุกต์ทฤษฎีของ Bandura มาใช้ในการส่งเสริมพฤติกรรมเอื้อต่อสังคม อาทิ งานวิจัยของ Dewi, Suwarjo, Hananto, and Suwidagdho (2023) ได้ศึกษาเรื่อง ประสิทธิภาพของเทคนิคการใช้ตัวแบบเรื่องความเห็นอกเห็นใจและพฤติกรรมเอื้อสังคมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนในกลุ่มทดลองที่เข้าการปรึกษากลุ่มด้วยเทคนิคการใช้ตัวแบบมีคะแนนความเห็นอกเห็นใจและพฤติกรรมเอื้อสังคมเพิ่มสูงกว่ากลุ่มควบคุม และงานวิจัยของสุชาดา พันธรัตน์ และวรรณิ เจตจำนงนุช (Phanrat and Jetchamnongnuch, 2016) ได้ศึกษาเรื่อง การพัฒนาโปรแกรมส่งเสริมพฤติกรรมเอื้อสังคมโดยใช้กระบวนการเรียนรู้จากการสังเกต สำหรับนักเรียนประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนวัดไผ่ตัน สังกัดกรุงเทพมหานคร จำนวน 50 คน แบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มทดลองที่ได้รับโปรแกรมส่งเสริมพฤติกรรม

เอื้อสังคมโดยใช้กระบวนการเรียนรู้จากการสังเกต จำนวน 25 คน และกลุ่มควบคุมที่ได้รับการสอนตามปกติ จำนวน 25 คน ผลการวิจัยพบว่า ค่าเฉลี่ยของคะแนนพฤติกรรมเอื้อสังคมของกลุ่มทดลองที่ได้รับการส่งเสริมพฤติกรรมเอื้อสังคมในระยะหลังการทดลองสูงกว่ากลุ่มควบคุมที่ได้รับการสอนตามปกติ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.05 และค่าเฉลี่ยของคะแนนพฤติกรรมเอื้อสังคมของกลุ่มทดลองที่ได้รับการส่งเสริมพฤติกรรมเอื้อสังคมในระยะก่อนการทดลอง ระยะหลังการทดลองและระยะติดตามผล ไม่แตกต่างกัน จากตัวอย่างงานวิจัยดังกล่าว เป็นหลักฐานสนับสนุนที่แสดงให้เห็นว่า การเรียนรู้จากตัวแบบสามารถช่วยส่งเสริมพฤติกรรมเอื้อต่อสังคมได้

จากที่กล่าวมานี้ จะเห็นได้ว่าการส่งเสริมพฤติกรรมเอื้อต่อสังคมโดยใช้ทฤษฎีการวางเงื่อนไขแบบการกระทำของ Skinner และทฤษฎีการรู้คิดทางสังคมของ Bandura มีความแตกต่างกัน ซึ่งสามารถเปรียบเทียบได้ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 1 การเปรียบเทียบทฤษฎีการวางเงื่อนไขแบบการกระทำของ Skinner และทฤษฎีการรู้คิดทางสังคมของ Bandura ในการส่งเสริมพฤติกรรมเอื้อต่อสังคม

	ทฤษฎีการวางเงื่อนไขแบบการกระทำของ Skinner	ทฤษฎีการรู้คิดทางสังคมของ Bandura
หลักการพื้นฐาน	พฤติกรรมถูกกำหนดโดยผลของการกระทำ(Consequences) พฤติกรรมที่ได้รับการเสริมแรงจะมีแนวโน้มเกิดขึ้นบ่อยครั้งขึ้น ขณะที่พฤติกรรมที่ได้รับการลงโทษจะมีแนวโน้มลดลง	พฤติกรรมจะถูกเรียนรู้ผ่านการสังเกตและการเลียนแบบ (Observational Learning) ไม่ใช่เพียงการเสริมแรงโดยตรงเท่านั้น
มุมมองทางทฤษฎี	เน้นการวิเคราะห์พฤติกรรมที่มองเห็นได้และสามารถวัดได้ โดยไม่มุ่งเน้นกระบวนการทางปัญญาหรือการรู้คิด	เน้นบริบทของสิ่งแวดล้อม และกระบวนการทางปัญญาหรือการรู้คิดว่ามีส่วนสัมพันธ์กันในการเกิดพฤติกรรม
การเรียนรู้พฤติกรรม	เน้นการเรียนรู้ผ่านการเสริมแรงและการลงโทษ โดยมีผลกระทบโดยตรงต่อพฤติกรรม	เน้นการเรียนรู้ผ่านการสังเกตและเลียนแบบพฤติกรรมของตัวแบบ โดยไม่จำเป็นต้องแสดงพฤติกรรมเสมอไป บางครั้งอาจเป็นเพียงการเรียนรู้ แต่ยังไม่ได้แสดงพฤติกรรมออกมาทันที
บทบาทของบุคคลอื่นในการส่งเสริมพฤติกรรมเอื้อต่อสังคม	บุคคลอื่นทำหน้าที่เป็นผู้เสริมแรงหรือลงโทษเท่านั้น	บุคคลอื่นมีบทบาทเป็นแบบอย่างที่สำคัญในการเรียนรู้พฤติกรรม

(ที่มา : Skinner, 1938; Bandura, 1977; Bandura, 1986)

การส่งเสริมพฤติกรรมเอื้อต่อสังคมที่พัฒนามาจาก 2 ทฤษฎีข้างต้น ทั้งสองทฤษฎีมีความสำคัญและมีการนำไปใช้ในบริบทที่แตกต่างกัน การทำความเข้าใจความแตกต่างเหล่านี้จะช่วยให้สามารถเลือกใช้แนวทางที่เหมาะสมกับบริบทและวัตถุประสงค์ที่ต้องการได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ การส่งเสริมพฤติกรรมเอื้อต่อสังคมในช่วงวัยเด็กสามารถใช้ทั้ง 2 ทฤษฎีร่วมกันได้ อาทิ งานวิจัยของ Caprara, Barbaranelli, Pastorelli, Bandura, and Zimbardo (2014) ได้แสดงให้เห็นว่า การใช้ตัวแบบที่มีพฤติกรรมเอื้อต่อสังคม เช่น การเห็นพฤติกรรมเอื้อสังคมจากเพื่อน ครู หรือผู้ปกครอง ร่วมกับการเสริมแรงทางบวก เช่น การชมเชยและการให้รางวัล เมื่อทำพฤติกรรมเอื้อสังคม สามารถเพิ่มพฤติกรรมเอื้อต่อสังคมในเด็กได้อย่างมีประสิทธิภาพ ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า การใช้ทั้งสองวิธีควบคู่กัน มีผลต่อการพัฒนาพฤติกรรมเอื้อสังคมในเด็ก งานวิจัยนี้แสดงให้เห็นถึงความสำคัญและประสิทธิภาพของการใช้ตัวแบบและการเสริมแรงในการส่งเสริมพฤติกรรมเอื้อสังคมในเด็ก ซึ่งยืนยันถึงประสิทธิภาพของวิธีการนี้ในการพัฒนาพฤติกรรมเอื้อสังคมในเด็ก ทั้งนี้ในทัศนะของผู้เขียนเห็นว่าการใช้การเสริมแรง และตัวแบบในการส่งเสริมพฤติกรรมเอื้อต่อสังคมช่วยให้เกิดพฤติกรรมที่สังเกตได้ชัดเจน แต่ควรเพิ่มการอธิบายให้เด็กเข้าใจถึงเหตุผลที่ตนเองจำเป็นต้องแสดงพฤติกรรมเอื้อต่อสังคมเหล่านี้ เพื่อให้เกิดการปรับเปลี่ยนโครงสร้างทางปัญญาหรือการรู้จักคิด ให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความสำคัญของการมีพฤติกรรมเอื้อต่อสังคม เพราะการมีความรู้ความเข้าใจถึงความสำคัญของพฤติกรรมเอื้อต่อสังคม จะช่วยให้เด็กยังคงมีพฤติกรรมเอื้อต่อสังคมต่อไป แม้ว่าจะไม่ได้รับการเสริมแรง หรือไม่มีตัวแบบแล้วก็ตาม ดังเช่นงานของ Bandura ในยุคหลังจะให้ความสำคัญกับปัจจัยด้านการรู้จักคิด ซึ่งเป็นอีกเหตุผลหนึ่งที่ทำให้ Bandura ปรับเปลี่ยนชื่อทฤษฎีจากทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม (Social Learning Theory) เป็นทฤษฎีการรู้จักคิดทางสังคม (Social Cognitive Theory) (Bandura, 1986) และถูกนำไปต่อยอดเป็นการปรับพฤติกรรมทางปัญญา โดยมีฐานคิดว่าตัวแปรทางปัญญา ได้แก่ ความคิด ความเชื่อ ความรู้ เจตคติ มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคล หากบุคคลมีความคิดที่ดีต่อเรื่องใด ย่อมนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในเรื่องนั้นได้ อาทิ งานวิจัยของ Webster-Stratton and Reid (2003) ได้ศึกษาการใช้โปรแกรม Incredible Years ซึ่งเป็นโปรแกรมการฝึกอบรมที่ใช้เทคนิคการปรับพฤติกรรมทางปัญญาเพื่อปรับปรุงพฤติกรรมเอื้อสังคมและลดพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมในเด็ก โปรแกรมนี้ประกอบด้วย การฝึกอบรมสำหรับพ่อแม่ ครู และเด็ก โดยเน้นการใช้กลยุทธ์การเสริมแรงทางบวก การตั้งกฎเกณฑ์ที่ชัดเจน และการจัดการกับพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ การฝึกอบรมสำหรับพ่อแม่เน้นการใช้เทคนิคการเสริมแรงทางบวก การให้รางวัล และการกำหนดกฎเกณฑ์ที่ชัดเจนเพื่อสร้างสภาพแวดล้อมที่สนับสนุนพฤติกรรมเอื้อสังคม การฝึกอบรมสำหรับครูเน้นการสร้างสภาพแวดล้อมในห้องเรียนที่ส่งเสริมพฤติกรรมเอื้อต่อสังคม และการใช้เทคนิคการสอนที่มีประสิทธิภาพ ส่วนการฝึกอบรมสำหรับเด็กมุ่งเน้นการพัฒนาทักษะการแก้ปัญหา การควบคุมตนเอง และการสื่อสารที่เหมาะสม ผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่า เด็กที่เข้าร่วมโปรแกรม Incredible Years มีการปรับปรุงพฤติกรรมต่อเอื้อสังคมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และมีการลดลงของพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ งานวิจัยนี้แสดงให้เห็นถึงประสิทธิภาพของการใช้เทคนิคการปรับพฤติกรรมทางปัญญาในการส่งเสริมพฤติกรรมเอื้อต่อสังคมในเด็ก โดยการฝึกอบรมพ่อแม่ ครู และเด็กเพื่อสร้างสภาพแวดล้อมที่สนับสนุนและเสริมสร้างพฤติกรรมเอื้อสังคม

แนวโน้มการส่งเสริมพฤติกรรมเอื้อต่อสังคมในศตวรรษที่ 21

แม้ว่าทฤษฎีการวางเงื่อนไขแบบการกระทำของ Skinner และทฤษฎีการรู้คิดทางสังคมของ Bandura จะเป็นทฤษฎีที่มีการประยุกต์ใช้ในการศึกษาและการเลี้ยงดูเด็กเป็นอย่างมาก แต่ในปัจจุบันความก้าวหน้าของเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence : AI) มีความก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว ทำให้ในอนาคตมีแนวโน้มที่เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์จะเข้ามามีบทบาทในการส่งเสริมพฤติกรรมเอื้อต่อสังคมได้มากขึ้น

จากการศึกษา พบว่า มีงานวิจัยหลายฉบับที่นำเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ หรือ AI มาใช้ในการส่งเสริมพฤติกรรมเอื้อต่อสังคมในวัยเด็ก อาทิงานวิจัยของ Belpaeme, Kennedy, Ramachandran, Scassellati, & Tanaka (2018) งานวิจัยนี้ใช้หุ่นยนต์สังคม (Social Robots) ในการสอนเด็กเกี่ยวกับพฤติกรรมเอื้อต่อสังคม เช่น การร่วมมือ การแบ่งปัน และการให้ความช่วยเหลือ หุ่นยนต์จะทำหน้าที่เป็นเพื่อนเล่นและครูสอนในเวลาเดียวกัน โดยมีการออกแบบบทเรียนที่เน้นการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ผลการวิจัยพบว่า เด็กที่มีปฏิสัมพันธ์กับหุ่นยนต์มีการพัฒนาพฤติกรรมเอื้อสังคมมากขึ้น และงานวิจัยแซทบอทเพื่อการพัฒนาพฤติกรรมทางสังคมในเด็กของ Fitzpatrick., Darcy, & Vierhile (2017) งานวิจัยนี้พัฒนาแซทบอทที่ออกแบบมาเพื่อส่งเสริมพฤติกรรมทางสังคมที่ดีในเด็ก เช่น การแสดงความขอบคุณ การขอโทษ และการแสดงความมีน้ำใจ แซทบอทจะสนทนากับเด็กผ่านข้อความและให้คำแนะนำที่เหมาะสมตามสถานการณ์ ผลการวิจัยพบว่าเด็กที่ใช้แซทบอทมีพฤติกรรมทางสังคมที่ดีขึ้น รวมถึงการใช้เกม AI เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมเอื้อสังคมในเด็ก งานวิจัยนี้พัฒนาเกมที่ขับเคลื่อนด้วย AI ซึ่งเน้นการพัฒนาพฤติกรรมเอื้อสังคม เช่น การทำงานร่วมกัน การแก้ปัญหาาร่วมกัน และการให้ความช่วยเหลือเพื่อนในเกม AI จะวิเคราะห์การกระทำของเด็กในเกมและให้การเสริมแรงในทางบวก ผลการวิจัยพบว่าเด็กที่เล่นเกมมีการพัฒนาพฤติกรรมเอื้อสังคมทั้งในเกมและในชีวิตจริง (Brezinka, 2014)

งานวิจัยเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงศักยภาพของปัญญาประดิษฐ์ในการส่งเสริมพฤติกรรมเอื้อต่อสังคมในเด็ก ผ่านวิธีการต่าง ๆ เช่น หุ่นยนต์สังคม แซทบอท แอปพลิเคชันเพื่อการพัฒนาทักษะ และเกมที่เน้นการทำงานร่วมกัน โดยมีการประยุกต์การเสริมแรงและปัญญาประดิษฐ์เป็นตัวแบบ ซึ่งถือเป็นการผสมผสานระหว่างทฤษฎีจิตวิทยาดั้งเดิม กับเทคโนโลยีสมัยใหม่ได้เป็นอย่างดี ดังนั้น การใช้เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์อย่างเหมาะสม จึงสามารถช่วยในการพัฒนาพฤติกรรมและทักษะทางสังคมในเด็กได้อย่างมีประสิทธิภาพ

สรุป

พฤติกรรมเอื้อต่อสังคมเป็นการกระทำเชิงบวก เพื่อสร้างความสมานฉันท์ให้เกิดขึ้นในสังคม มีลักษณะของการกระทำที่ตั้งใจจะเข้าไปทำให้สถานการณ์ต่าง ๆ ดีขึ้น โดยไม่จำเป็นต้องมีผู้ร้องขอหรือได้รับประโยชน์โดยตรงจากการกระทำนั้นในทันที การพัฒนาหรือส่งเสริมพฤติกรรมเอื้อต่อสังคม มีวิธีการพัฒนาและเรียนรู้อย่างน้อย 2 วิธี คือ 1. การเรียนรู้จากการเสริมแรง (Reinforcement learning) และ 2. การเรียนรู้จากตัวแบบ (Modeling) โดยการเรียนรู้จากการเสริมแรงดังกล่าว สามารถอธิบายได้ด้วยทฤษฎีการวางเงื่อนไขแบบการกระทำของ Skinner ที่กล่าวถึงการเสริมแรงว่า เป็นการทำให้พฤติกรรมการตอบสนองเพิ่มมากขึ้น กล่าวคือ หากเด็กแสดงพฤติกรรมเอื้อต่อสังคม แล้วได้รับการเสริมแรงจากบุคคลรอบข้าง ย่อมทำให้มีพฤติกรรมเอื้อต่อสังคม

เพิ่มมากขึ้น ซึ่งการเสริมแรงดังกล่าวสามารถเลือกใช้ตัวเสริมแรงได้ 5 ประเภท คือ (1) ตัวเสริมแรงที่เป็นสิ่งของ (Material Reinforcers) (2) ตัวเสริมแรงทางสังคม (Social Reinforcers) (3) ตัวเสริมแรงที่เป็นกิจกรรม (Activity Reinforcers) หรือหลักการของพรีมัค (Premack Principle) (4) ตัวเสริมแรงที่เป็นเบี้ยอรรถกรหรือเบี้ยรางวัล (Token Reinforcers) และ (5) ตัวเสริมแรงภายใน (Covert Reinforcers)

สำหรับการส่งเสริมพฤติกรรมเอื้อต่อสังคมผ่านการเรียนรู้จากตัวแบบ สามารถอธิบายได้ด้วยทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมของ Bandura เนื่องจากการเรียนรู้ส่วนใหญ่ของเด็กเกิดขึ้นจากการสังเกตจากตัวแบบ ซึ่งจะแตกต่างจากการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรงที่ต้องอาศัยการลองผิดลองถูก เพราะนอกจากจะสูญเสียเวลาแล้วยังอาจมีอันตรายได้ในบางพฤติกรรม โดยตัวแบบในที่นี้อาจเป็นตัวแบบที่เป็นบุคคลจริง ๆ (Live Model) หรือตัวแบบที่เป็นสัญลักษณ์ (Symbolic Model) ได้เช่นกัน การส่งเสริมพฤติกรรมเอื้อต่อสังคมสามารถทำได้โดยบุคคลใกล้ชิด อาทิ พ่อแม่ ผู้ปกครอง ครูอาจารย์ ญาติพี่น้อง เพื่อนสนิท ไปจนถึงบุคคลอื่น ๆ ในสังคม อาทิ สื่อ นักร้อง นักแสดง บุคคลที่มีหรือได้รับชื่อเสียงจากในอินเทอร์เน็ต (Net idol) รวมถึงตัวแบบที่เป็นเรื่องราวในละคร หนังสือ นวนิยาย สารคดี เป็นต้น หากบุคคลหรือกลุ่มบุคคลเหล่านี้เป็นตัวแบบหรือเป็นแบบอย่างของพฤติกรรมเอื้อต่อสังคมที่ดีแก่เด็กและเยาวชนก็จะทำให้มีโอกาสเกิดการเลียนแบบได้ง่าย และควรจัดประสบการณ์ให้เด็กได้พบกับตัวแบบที่ดีและมีความหลากหลาย หรือนำเสนอเรื่องราวของตัวแบบผ่านสื่อช่องทางต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้การเรียนรู้ผ่านการสังเกตจากตัวแบบจะเกิดขึ้นได้ จะต้องมีการกระบวนกรเรียนรู้ 4 ประการตามแนวคิดของ Bandura คือ 1. กระบวนการใส่ใจ (Attentional Processes) 2. กระบวนการจดจำ (Retention Processes) 3. กระบวนการกระทำ (Production Processes) และ 4. กระบวนการจูงใจ (Motivational Processes) ทั้งนี้บุคคลที่เรียนรู้จากการสังเกตอาจไม่ได้แสดงพฤติกรรมที่เรียนรู้จากตัวแบบนั้นในทันที แต่อาจแสดงออกก็ต่อเมื่อมีแรงจูงใจในบางอย่างได้

การส่งเสริมพฤติกรรมเอื้อต่อสังคมโดยใช้การเสริมแรงทางบวก และการเรียนรู้จากตัวแบบ นอกจากจะใช้บุคคลเป็นผู้ให้การเสริมแรง และเป็นตัวแบบแล้ว ยังสามารถนำเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ หรือ AI มาปรับใช้ในการให้การเสริมแรง หรือการเป็นตัวแบบ ด้วยการใช้หุ่นยนต์ แชนบอท แอปพลิเคชัน และเกมได้อีกด้วย

เอกสารอ้างอิง

- American Psychological Association. (2024). **5 ways to improve employee mental health**.
<https://www.apa.org/topics/healthy-workplaces/improve-employee-mental-health>
- Arie, Kruglanski., and Wolfgang, Stroebe. (2011). **Handbook of the History of Social Psychology**.
 New York. Psychology Press. Doi: <https://doi.org/10.4324/9780203808498>.
- Bandura, Albert. (1977). **Social Learning Theory**. Englewood Cliffs, NJ: Prentice – Hall.
- Bandura, Albert. (1986). **Social Foundations of Thought and Action : A Social Cognitive Theory**. Englewood Cliffs, NJ: Prentice – Hall.

- Bar-Tal, Daniel. (1976). **Prosocial behavior: Theory and research**. Washington, DC: Hemisphere.
- Batson, Charles Daniel. (1991). **The altruism question: Toward a social-psychological answer**. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Belpaeme, Tony., Kennedy, James., Ramachandran, Adity., Scassellati, Brain., & Tanaka, Fumihide. (2018). Social robots for education: A review. **Science Robotics** 3(21): 5954. Doi:10.1126/scirobotics.aat5954.
- Bierhoff, Hans-Werner. (2002). **Prosocial behavior**. New York: Taylor and Francis.
- Brezinka, Veronika. (2014). Computer games supporting cognitive behavior therapy in children. **Clinical Child Psychology and Psychiatry** 19(1): 100-110. Doi:10.1177/1359104512468288.
- Caprara, Gian Vittorio., Barbaranelli, Claudio., Pastorelli, Concetta., Bandura, Albert., & Zimbardo, Philip George. (2000). Prosocial foundations of children's academic achievement. **psychological Science** 11(4): 302-306. doi: <https://doi.org/10.1111/1467-9280.00260>
- Carlo, Gustavo., Knight, George., McGinley, Meredith., Zamboanga, Byron., and Hernandez-Jarvis, Lorna. (2010). "The multidimensionality of prosocial behaviors and evidence of measurement equivalence in mexican american and european american early adolescents". **Journal of research on adolescence** 20: 334-358. Doi: <https://doi.org/10.1111/j.1532-7795.2010.00637>.
- Cherry, Kendra. (2022). **The basics of prosocial behavior**. Doi: <https://www.verywellmind.com/what-is-prosocial-behavior-2795479>.
- Chopik, William., Ed, O'Brien., and Sara, Konrath. (2016). Differences in Empathic Concern and Perspective Taking Across 63 Countries. **Journal of Cross-Cultural Psychology** 48(1): 23-38. Doi: <https://doi.org/10.1177/0022022116673910>.
- Dewi, Suci., Suwarjo, Suwarjo., Hananto, Ipung., and Suwidagdho, Dhanang. (2023). "Effectiveness of Modeling Techniques on the Empathy and Prosocial Behavior of Junior High School Students". 10.2991/978-2-38476-034-3_11.
- Eisenberg, Nancy., and Neal, Cynthia. (1979). "Children's moral reasoning about their own spontaneous prosocial behavior". **Developmental Psychology** 15(2): 228-229. doi: <https://doi.org/10.1037/0012-1649.15.2.228>

- Eisenberg, Nancy., Eggum, Natalie D., Spinrad, Tracy L. (1984). **The Development of Prosocial Behavior Contemporary Sociology**. 13: 106. DOI: 10.1093/Oxfordhb/9780195399813.013.008.
- Eisenberg, Nancy. (2000). "Emotion, regulation, and moral development". **Annual review of psychology** 51: 665–97.
- Eisenberg, Nancy., Fabes, Richard., Guthrie, Ivanna., and Reiser Mark. (2000). "Dispositional emotionality and regulation: their role in predicting quality of social functioning". **Journal of Personality and Social Psychology** 78: 136–57.
- Fitzpatrick, Kathleen Kara., Darcy, Alison., & Vierhile, Molly. (2017). Delivering cognitive behavior therapy to young adults with symptoms of depression and anxiety using a fully automated conversational agent (Woebot): A randomized controlled trial. **JMIR Mental Health** 4(2): e19. Doi: 10.2196/mental.7785.
- Gazzaniga, Michael., Heatherton, Todd., and Halpern, Diane. (2013). **Psychological Science**. (4th Edition). New York: Norton.
- Griggs, Richard. (2009). **Psychology A Concise Introduction**. (3rd Edition). New York: Worth.
- Grusec, Joan., Davidov, Maayan., and Lundell, Lars. (2002). "Prosocial and helping behavior. In Smith and Hart (Eds.)", **Blackwell handbook of childhood social development**. Blackwell publishing. 457–474.
- Hashmani, Talia., Jonason, Peter K. (2018). "Antisocial Behavior. In Shackelford, T., Weekes-Shackelford, V. (eds)". **Encyclopedia of Evolutionary Psychological Science**. Springer, Cham. Doi: https://doi.org/10.1007/978-3-319-16999-6_163-2.
- Iamsuphasit, Sompoch. (2013). **Theories and Techniques in Behavior Modification**. (8th Edition). Bangkok: Chulalongkorn University Press. (in Thai)
- Jarukjareet, Agkawitch. (2018). **Psychology of Learning**. Bangkok: Danex Inter corporation. (in Thai)
- Jutasompakorn, Suwan., Voracharoensri, Skol., Chatsupakul, Khompet., Sirikit, Ruangdech. (2017). "Effects of Causal Factors on Prosocial Behavior of Private Vocational Students in Bangkok". **Journal of Bangkokthonburi University** 6(1). 136-148. Doi: <https://journal.bkkthon.ac.th/btu/upload/doc/spit/23/files/136-148n.pdf>.
- Kanchanapee Nilphai, Pawaree. (2019). **The Causal Factors and the Effect to Develop Prosocial Behavior Program of Undergraduate Students**. (Doctoral dissertation, Applied Behavioral Sc. Research, Srinakharinwirot University). Doi: <http://ir-thesis.swu.ac.th/dspace/bitstream/123456789/832/1/g571120050.pdf>.

- King, Laura. (2012). **The Science of Psychology**. New York: McGraw-Hill.
- Kowtrakul, Surang. (2011). **Educational Psychology** (10th Edition). Bangkok: Chulalongkorn University Press. (in Thai)
- Passer, Michael., and Smith, Ronald. (2007). **Psychology: The Science of Mind and Behavior**. (3rd Edition). New York: McGraw-Hill.
- Phanrat, Suchada., and Jetchamnongnuch, Wannee. (2016). "The Development of an Enhancement Program on Prosocial Behaviors Using Observational Learning Processes for Fifth Grade Students". **An Online Journal of Education OJED** 11(3): 133-148. (in Thai)
- Rattanawongkhae, Athiwat. (2014). **A Causal Model of Factors Affecting Prosocial Behavior of Supporting Personal in Private University**. (Doctoral dissertation, Industrial and Organizational Psychology). King Mongkut's University of Technology North Bangkok.
- Ramaswamy, Vidya., and Bergin, Christi Ann. (2009). "Do Reinforcement and Induction Increase Prosocial Behavior? Results of a Teacher-Based Intervention in Preschools". **Journal of Research in Childhood Education** 23(4), 527-538. DOI:10.1080/02568540909594679.
- Ramkissoon, Haywantee. (2022). Prosociality in times of separation and loss. **Current Opinion Journals** 45. Doi: <https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2021.11.008>.
- Rimm, David., and Masters, John. (1979). **Behavior Therapy**. (2nd Edition). New York: Academic Press.
- Schwartz, Shalom. (1968). "Words, deeds and the perception of consequences and responsibility in action situations". **Journal of Personality and Social Psychology** 10(3). 232-242.
- Shaffer, David R. (1994). **Social & personality development**. (3rd Edition). California: Brooks/Cole Pub. Co., Pacific Grove, Calif., ©1994.
- Skinner, Burrhus Frederic. (1938). **The Behavior of Organisms: An Experimental Analysis**. Appleton-Century.
- Skinner, Burrhus Frederic. (2014). **Science and Human Behavior**. Online version by Skinner Foundation (Previously published by Pearson Education).
- Suparwat, Sripaeng.,(2022). **Relationship between Prosocial Behavior at Work and Organizational Commitment of State Enterprise Employees in Department of Utilities**. (Master's thesis, Industrial and Organizational Psychology, King Mongkut's University of Technology North Bangkok). Doi: https://arts.kmutnb.ac.th/storage/file/thesis/2023_03_07_S-MIOP6408031_856155.pdf.

Thongklom, Prachyanan., Seree, Patcharin., and Thanasetkorn, Panadda. (2022). “The Effects of Northeast Folktales Storytelling with Positive Reinforcement on Prosocial Behavior in Elementary Students”. **Journal of Education Mahasarakham University** 16(3): 110-123. (in Thai)

Webster-Stratton, Carolyn, & Reid, Jamila. (2003). The Incredible Years parents, teachers, and children

training series: A multifaceted treatment approach for young children with conduct problems. In Kazdin, Alan., & Weisz, John. (Eds.), **Evidence-Based Psychotherapies for Children and Adolescents** (pp. 224-240). New York: Guilford Press

Witchawut, Sirion. (2011). **Psychology of Learning**. Bangkok: Thammasat University Press. (in Thai)

Yingdumnoon, Kullaphat., (2018). **Prosocial Behaviors Development Using a Cognitive Behavior Integrated Modification Program: An Event-Related Potential Study**. (Doctoral dissertation, Measurement, And Technology In Cognitive Science, BuraphaUniversity). Doi: <https://buuir.buu.ac.th/bitstream/1234567890/8087/1/Fulltext .pdf>.

Zhou, Qing., Eisenberg, Nancy., Losoya, Sandra., Fabes Richard, Reiser Mark, Guthrie, Ivanna., Murphy, Bridget., Cumberland, Amanda., and Shepard, Stephanie. (2002). The relations of parental warmth and positive expressiveness to children's empathy-related responding and social functioning: a longitudinal study. **Child Development** 73(3): 893-915. Doi: 10.1111/1467-8624.00446.